

Piotr Hajduga

Akademia Ekonomiczna we Wrocławiu

SPECJALNE STREFY EKONOMICZNE A ROZWÓJ REGIONALNY – DOŚWIADCZENIA ŚWIATOWYCH GOSPODAREK

Celem niniejszego artykułu jest analiza funkcjonowania specjalnych stref ekonomicznych w gospodarce światowej oraz ich wpływ na aktywizację gospodarczą regionów. Specjalne strefy ekonomiczne są niezwykle istotnym instrumentem polityki rozwoju państwa, polityki przemysłowej oraz regionalnej. Przyciągają one inwestycje do danego regionu, zwiększają wymianę handlową, przyczyniają się do ograniczenia bezrobocia oraz rozwoju nowoczesnych technologii i infrastruktury. Poprzez zastosowanie przywilejów dla przedsiębiorstw prowadzących działalność na ich obszarze stanowią one pośrednią formę pomocy publicznej i są instrumentem oddziaływania na rozwój danego regionu.

1. Zagadnienia wstępne

Zmiany zachodzące w gospodarce światowej¹ przyczyniają się w znacznym stopniu do wzrostu znaczenia regionów. Współczesny rozwój regionalny stanowi jeden z podstawowych problemów znajdujących się w centrum uwagi każdego państwa na świecie.

¹ **Gospodarka światowa** w ujęciu instytucjonalnym to „zbiorowość różnorodnych organizmów i instytucji funkcjonujących zarówno na poziomach krajowych, jak i na szczeblu międzynarodowym. Łzn. regionalnym, ponadregionalnym lub globalnym – bezpośrednio lub pośrednio zajmujących się działalnością gospodarczą oraz powiązanych ze sobą w pewien całościowy system poprzez sieć międzynarodowych stosunków ekonomicznych” [*Współczesna gospodarka...* 1999, s. 9]. Natomiast w ujęciu funkcjonalnym **gospodarka światowa** to „historycznie ukształtowany lecz zmieniający się w czasie system powiązań ekonomicznych (produkcyjnych, handlowych, usługowych itp.) między różnymi krajami, włączający te kraje i ich gospodarki w światowy proces produkcji i wymiany” [Sóldaczuk 1987, s. 7-10].

Podejmowane przez rządy poszczególnych państw działania służące pobudzeniu rozwoju regionalnego mają na celu łagodzenie dysproporcji w poziomie życia ich obywateli. Służy temu celowi przede wszystkim skuteczna polityka regionalna².

Mając na względzie brak proporcji, symetrii oraz równowagi rozwoju kraju, dysproporcje w rozwoju regionów, spadek produkcji i wzrost bezrobocia, nie wykorzystane zasoby ludzkie i surowcowe oraz nie wykorzystany majątek przemysłowy w niektórych częściach danego państwa, nietrudno nie zauważyć konieczności powiązania polityki regionalnej z polityką przyciągania inwestorów, zarówno zagranicznych, jak i krajowych. Rezultatem takiej integracji są m.in. powstałe specjalne strefy ekonomiczne (SSE). Do korzyści, jakie się z nimi wiążą, należy zaliczyć przede wszystkim przyciągnięcie kapitału, wdrażanie nowoczesnych technologii, tworzenie nowych miejsc pracy oraz promowanie i ożywanie rozwoju regionalnego. Sama ich idea jest postrzegana pozytywnie na całym świecie, ale w miarę powoływania coraz większej liczby stref – i to nie tylko w regionach zacofanych gospodarczo – potrzeba i celowość ich tworzenia wzbudzają w otoczeniu duże kontrowersje.

Specjalne strefy ekonomiczne są jednym z nowszych i młodszych instrumentów polityki regionalnej prowadzonej przez państwo. Pojęcie specjalnej strefy ekonomicznej jest wieloznaczne i trudne do zdefiniowania, gdyż specjalne strefy działające na świecie charakteryzują się ogromną różnorodnością. Pojęcie to w literaturze fachowej obejmuje zarówno strefy wolnego handlu, strefy handlu zagranicznego, wolne obszary przemysłowe, parki przemysłowe, naukowe, strefy produkcji eksportowej, tzw. *high technology*, jak i wolne obszary celne [Durski 1998].

Próbę zdefiniowania specjalnej strefy ekonomicznej warto zacząć od określenia znaczenia obszaru specjalnego. Przez to pojęcie rozumie się „część przestrzeni państwa, w granicach której – z uwagi na jej szczególne przeznaczenie – wprowadzony zostaje aktem prawnym specjalny, tj. odbiegający od obowiązującego na całym obszarze państwa, system norm prawnych, mających zabezpieczyć, tzn. umożliwić i ułatwić realizację priorytetowych zadań i celów państwa na danym obszarze”. Koncepcja ta powstała głównie w wyniku analizy obszaru górniczego, dlatego jej uogólnienie budzi spore zastrzeżenia [Ofiarska 2000, s. 20, 22].

Według Międzynarodowej Agencji Pracy (ILO) specjalne strefy ekonomiczne są jedną z wielu form eksportowych stref wytwórczych (Export Processing Zones), definiowanych jako strefy przemysłowe ze specjalnymi zachętami dla zagranicznych inwestorów, w których importowane materiały poddawane są dalszemu przetworzeniu, a następnie reeksportowane [http://www.ilo.org z dnia 25 marca 2005 r.].

W wąskim znaczeniu specjalna strefa ekonomiczna to obszar o ściśle określonych granicach, na terenie którego obowiązują szczególne regulacje prawne, mające na celu stworzenie atrakcyjniejszych warunków prowadzenia działalności gospodarczej [Bręczewska 1997].

² **Polityka regionalna** to „całokształt czynności państwa w zakresie świadomego oddziaływania na rozwój społeczno-gospodarczy regionów kraju” [Winiarski 1976, s. 13].

Termin specjalna strefa ekonomiczna może być też pojmowany szeroko i wówczas oznacza on różnorodne formy zapewniania przez państwo na określonych obszarach szczególnych warunków stymulujących rozwój działalności gospodarczej.

Ministerstwo Skarbu Państwa określa specjalne strefy ekonomiczne jako „wyodrębnione, niezamieszkałe części Rzeczypospolitej Polskiej, na których może być prowadzona działalność gospodarcza” [Kania, Tuszyńska 1998, s. 15]. Natomiast według Ministerstwa Gospodarki pod pojęciem tym kryją się „obszary o ściśle określonych granicach, na terenie których obowiązują szczególne relacje prawne, mające na celu stworzenie atrakcyjniejszych warunków prowadzenia działalności gospodarczej” [*Specjalne strefy...* 1997, s. 1].

Można zatem stwierdzić, że specjalna strefa ekonomiczna jest enklawą na terytorium państwa, gdzie nie mają zastosowania przepisy regulujące krajową działalność gospodarczą (ujęcie prawne). Tworzona jest na podstawie przyjętych regulacji prawnych, stwarzająca firmom atrakcyjniejsze warunki niż panujące poza strefą. Natomiast w ujęciu ekonomicznym strefy składają się na instrument nieaktywnej polityki przemysłowej państwa [Bazydło, Smętkowski 2000, s. 17]. Opierając się na przepisach szczegółowych regulujących zasady prowadzenia działalności na terenach specjalnych stref ekonomicznych, przedsiębiorcy korzystają z rozmaitych udogodnień, głównie o charakterze fiskalnym, stanowiących formę pośredniej pomocy państwa. Ujmując specjalne strefy ekonomiczne w szersze ramy, można powiedzieć, że stanowią one element gospodarki światowej, którego celem jest budowanie mechanizmów powiązań na rynku międzynarodowym za pomocą układu specjalnych bodźców ekonomicznych i finansowych [Korenik 1998].

W literaturze światowej pojęcie specjalnej strefy ekonomicznej ma bardzo szerokie zastosowanie. Obejmuje ono różnorodne sposoby zapewnienia przez państwo, na określonym obszarze, szczególnych warunków stymulujących rozwój działalności gospodarczej, w tym: strefy wolnościowe, strefy przetwarzania na eksport, strefy i parki przemysłowe, technologiczne i naukowe. Wymienione formy charakteryzują się tym, że zapewniają inwestorom ekonomiczne i organizacyjne warunki działania dogodniejsze niż poza strefą, przy czym zakres preferencji i udogodnień jest różny, gdyż zależy od celów leżących u podstaw decyzji o utworzeniu danej strefy [*Poland. Special ...* 2002, s. 5].

Jak już wcześniej wspomniano, specjalne strefy ekonomiczne stanowią jeden z ważniejszych instrumentów rozwoju regionalnego. Głównym celem utworzenia SSE jest przede wszystkim przyspieszenie rozwoju społeczno-gospodarczego części terytorium kraju, na którym występują problemy gospodarcze [Kardas-Gołębiowska 1997, s. 36-38].

Cele stawiane przed SSE można podzielić na bezpośrednie i pośrednie. Cele te zostały przedstawione w tabeli 1.

Tabela 1. Cele bezpośrednie i pośrednie

Cele	
bezpośrednie	pośrednie
1. Wzrost zatrudnienia	1. Transfer nowoczesnej technologii
2. Zdobywanie nowych źródeł dochodu w walutach obcych	2. Wzrost umiejętności techniczno-technologicznych wśród załogi
3. Przyciągnięcie kapitałów i inwestorów zagranicznych	3. Wdrożenie nowoczesnych metod zarządzania
	4. Stworzenie powiązań między sektorem eksportowym a gospodarką krajową
	5. Zwiększenie dostępu do rynków międzynarodowych

Źródło: opracowanie własne na podstawie [*Polskie specjalne...* 2000, s. 24].

Rozwój wyodrębnionych obszarów składa się na rozwój gospodarczy całego kraju. W literaturze przedmiotu jest on definiowany jako wzrost gospodarczy połączony z przemianami jakościowymi zachodzącymi w dłuższym czasie w rzeczowej, własnościowej oraz instytucjonalnej strukturze gospodarki [Penc 1997, s. 381]. Te zmiany jakościowe oddziałują pobudzająco na dynamikę gospodarczą, stan zatrudnienia, bardziej sprawiedliwy podział dochodu narodowego, opiekę socjalną i zabezpieczenie społeczne. Jednocześnie w miarę rozwoju gospodarczego zachodzą także przemiany jakościowe w społeczeństwie, przejawiające się m.in. w zmianie struktury zawodowej i społecznej [Korenik 1999, s. 26].

Podstawowym celem tworzenia polskich stref, zgodnie z Ustawą z 20 października 1994 r. o specjalnych strefach ekonomicznych, jest aktywizacja gospodarcza regionów wytypowanych do rozwoju [DzU 1994 nr 123, poz. 600]. Cytowana ustawa wskazuje na strefę jako obszar, dla którego państwo ustanawia szczególne warunki prawne i ekonomiczno-finansowe działalności gospodarczej. W takim ujęciu stają się one specjalnym instrumentem polityki gospodarczej państwa w celu rozwoju określonych obszarów kraju. W warunkach polskich idea specjalnych stref ekonomicznych jest ze wszech miar pożądana. Strefy powinny się przyczynić do aktywizacji gospodarczej w przekrojach lokalnych i regionalnych, należy jednak obawiać się zbyt dużej centralizacji uprawnień dotyczących tych stref oraz nadmiernej biurokratyzacji, której właśnie te strefy powinny unikać [Korenik 1999, s. 78].

Można zatem stwierdzić, że podstawy ekonomiczne tworzenia specjalnych stref ekonomicznych mają swoje źródło w gospodarce zarówno lokalnej, jak i regionalnej. Wobec tego cele takiej strefy wiążą się integralnie z celami gospodarczymi poszczególnych regionów, dla których są one realizowane. Należy również zwrócić uwagę na to, że strefa ma wykorzystywać zasoby lokalne i na nich opierać swój rozwój. Tworzenie stref ekonomicznych musi się więc odbywać z uwzględnieniem potrzeb społeczno-ekonomicznych i możliwości danego regionu.

Zakłada się, że strefy mają nie tylko łagodzić dysproporcje pomiędzy regionami czy ułatwiać dostęp do nowych technologii, m.in. poprzez tworzenie parków technologicznych, ale też pomóc w wykorzystywaniu terenów przemysłowych [Cieszewska 1998].

2. Specjalne strefy ekonomiczne w gospodarce światowej

Według Banku Światowego trzydzieści lat temu działało 80 specjalnych stref ekonomicznych w 30 krajach, generując 6 mld USD w eksporcie i zatrudniając 1 mln ludzi. W dzisiejszych czasach istnieje blisko 3000 specjalnych stref w 120 krajach generujących ponad 600 mld USD i dających pracę 50 mln ludzi³ [Akinci, Crittle 2004].

Specjalne strefy ekonomiczne mają duże znaczenie dla gospodarki narodowej, gdyż napędzają rozwój gospodarczy, ale pod warunkiem, że są instrumentem polityki regionalnej państwa właściwie wykorzystywanym. Specjalne strefy prowadzone w odpowiedni sposób generują znaczne przychody, tworzą nowe miejsca pracy oraz infrastrukturę przemysłową, której brakuje wielu krajom. Dodatkowo przyczyniają się do budowy kapitału ludzkiego w sposób zarówno bezpośredni, jak i pośredni. Poprzez system szkoleń, a także przez doświadczenia praktyczne niewykwalifikowana siła robocza podnosi swoje kwalifikacje i umiejętności. Podnoszenie kwalifikacji dotyczy nie tylko pracowników produkcyjnych, ale i kierownictwa. Te efekty przenoszą się także na rynek krajowy poprzez interakcje zachodzące pomiędzy strefami ekonomicznymi a przedsiębiorstwami krajowymi spoza strefy.

Właściwie zarządzane i zintegrowane z gospodarką narodową specjalne strefy ekonomiczne wprowadzają długoterminową dynamikę w rozwoju krajów macierzystych. Z wieloletnich doświadczeń funkcjonowania stref na świecie wynika, że dają one zdecydowanie lepsze efekty w tych krajach, w których prowadzona przez rząd polityka fiskalna i monetarna jest jasno określona i stabilna, regulacje prawne dotyczące własności prywatnej oraz inwestowania są przejrzyste i nie ma restrykcji dotyczących wymiany handlowej z zagranicą. Okazuje się, że znaczne zachęty podatkowe (jak „wakacje podatkowe”) nie są tak istotne dla funkcjonowania stref. Większe znaczenie mają tutaj podatki pośrednie, które powinny być zrjonalizowane i minimalizowane przez rząd [*Export Processing...*1998, s. 3].

Analiza skuteczności specjalnych stref ekonomicznych jako instrumentu polityki gospodarczej państwa musi uwzględniać poziom rozwoju gospodarczego danego kraju, w którym strefa funkcjonuje. Jest to związane przede wszystkim z różnymi funkcjami, jakie strefy pełnią w gospodarkach narodowych krajów wysoko i słabo rozwiniętych, co implikuje różnorodność celów, jakie powinny być osiągnięte przez ten instrument.

³ Dane te dotyczą szeroko rozumianych specjalnych stref ekonomicznych, bez podziału na strefy eksportowe, wolnocłowe itd.

W przypadku krajów wysoko rozwiniętych specjalne strefy ekonomiczne, stanowiące narzędzie polityki regionalnej, służą rozwiązywaniu określonych problemów, takich jak: wspieranie rozwoju określonych regionów czy rozwój zaawansowanych technologicznie gałęzi przemysłu. W niektórych przypadkach realizacja tych zadań służy również rozwojowi gospodarstwu całego kraju, ale nie jest to główny cel prowadzenia stref. Z punktu widzenia gospodarki narodowej najważniejsza jest integracja firm działających w strefach z otoczeniem, w którym prowadzi się szereg działań uzupełniających, takich jak: programy rozwoju infrastruktury regionalnej i poprawy stanu środowiska naturalnego, programy szkoleniowe skierowane do bezrobotnych, tworzy się współpracujące ze strefą inkubatory przedsiębiorczości, parki technologiczne, promuje się rozwój turystyki. Wokół strefy rozwija się także sektor usług w zakresie handlu, obsługi nieruchomości, pośrednictwa finansowego. To wszystko stanowi o sile napędowej rozwoju danego regionu [*Polskie specjalne...* 2000, s. 28-29].

3. Specjalne strefy ekonomiczne w wybranych krajach Unii Europejskiej

W Unii Europejskiej specjalne strefy ekonomiczne zaczęły powstawać w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XX w. Utworzono wtedy strefę Shannon i Dublin w Irlandii oraz strefę Madera w Hiszpanii. W celu przyciągnięcia do nich inwestycji proponowano przedsiębiorcom pomoc publiczną w formie z góry określonych grantów (wypłat z budżetu) [Mańko 1998].

Specjalne strefy ekonomiczne działają w wielu państwach europejskich. Sukces odnoszą m.in. we Francji, gdzie w 1987 r. powstały strefy przedsiębiorczości na obszarach występowania szczególnie dużego bezrobocia, których sytuacja pogarszała się na skutek zaprzestania działalności gospodarczej. Najsilniejszą zachętą dla inwestorów do lokowania inwestycji na tych obszarach stanowiło zwolnienie z podatku od spółek na okres 10 lat i z rocznego podatku zryczałtowanego. Obecnie istnieją trzy strefy, odpowiadające basenom zatrudnienia: Dunkierki, Aubagne-la-Ciotat i Youlon-la-Seyne [Borowiec 1994, s. 163].

Przykładem strefy, która w znacznym stopniu przyczyniła się do rozwoju regionu i jego restrukturyzacji, jest strefa Shannon w Irlandii, którą uważa się za pierwowzór wielu stref, w tym także polskich.

Funkcjonowanie irlandzkiej strefy dowodzi jej pozytywnego wpływu na przemysłowy rozwój nie tylko regionu, ale praktycznie całej Irlandii, poprzez napływ zagranicznego kapitału i nowoczesnych technologii do kraju. O sukcesie tej strefy przesądziły przede wszystkim jej nowoczesność i elastyczność. Tworząc strefę Shannon, zastosowano w niej wiele zachęt dla inwestorów z sektora produkcyjnego, a w następnym okresie z sektora usług międzynarodowych. Władze strefy zdawały sobie sprawę z gwałtownie zmieniających się tendencji w gospodarce światowej i z tego, że rozbudowa sektora

usług wokół istniejących już firm produkcyjnych będzie szansą na otwarcie nowych przedsiębiorstw i stworzenie nowych miejsc pracy. Przykład strefy Shannon pokazuje, jak istotny dla rozwoju danego regionu w krajach wysoko rozwiniętych jest rozwój środowiska biznesowego i naukowego w otoczeniu strefy. Szczególne znaczenie dla rozwoju regionu ma agencja Shannon Development, która dba m.in. o działalność innowacyjną prowadzoną w regionie i badania nad nowoczesnymi technologiami. Irlandia oferuje wszystkim producentom 10% podatek od działalności gospodarczej, który jest najniższy w Europie. Dodatkowo w strefie Shannon ten sam 10% podatek oferowany jest dostawcom usług. Do pozostałych bodźców finansowych zastosowanych w strefie należą: brak podatku VAT na dobra importowane do strefy, brak cła na dobra sprowadzane spoza krajów Unii Europejskiej w celu składowania lub przetwarzania, brak limitu czasowego na pozbycie się dóbr wwiezionych do strefy oraz redukcja opłat za wynajem lokali. Dodatkowo dużą rolę odgrywają dotacje Shannon Development przeznaczone na inwestycje kapitałowe, w tym na zakup działki pod inwestycję, budynku i wyposażenia na uzgodnione programy badawczo-rozwojowe oraz na kształcenie kadr, z rozwojem kadry menedżerskiej włącznie. Shannon Development dofinansowuje również projekty na rzecz zatrudnienia (*employment grants*) [Grywalska 2002, s. 28-29]. Poza atrakcyjną polityką fiskalną i dotacjami dla przedsiębiorstw ważne dla inwestorów są także zasoby wysoko wykwalifikowanej siły roboczej, nowoczesna infrastruktura regionu oraz proinnowacyjne działania władz regionu [Grywalska 2002, s. 29].

W 1997 r. Unia Europejska podjęła decyzję o odchodzeniu od funkcjonowania specjalnych stref ekonomicznych na swoim obszarze. Członkowie Wspólnoty zawarli dobrowolne porozumienie (*Kodeks postępowania podatkowego*) o zamrożeniu stref, a następnie ich likwidacji do 2003 r. Pierwsza klauzula kodeksu, tzw. klauzula zamrożenia, mówi, iż z dniem 1 stycznia 1998 r. członkowie Unii zobowiązują się do niewprowadzania nowych reguł podatkowych, które dawałyby specjalne przywileje regionom lub przedsiębiorstwom. Druga część kodeksu, tzw. klauzula powrotu, nakłada na kraje członkowskie obowiązek odebrania w ciągu pięciu lat przywilejów już przyznanych inwestorom. Jeśli jednak jakieś państwo nie będzie mogło tego zrobić, to Rada Ministrów Unii Europejskiej na podstawie przedłożonego wniosku rozstrzygnie o możliwości ich pozostawienia [Alterman 1998].

4. Specjalne strefy ekonomiczne w Chińskiej Republice Ludowej

Na szczególną uwagę zasługują chińskie specjalne strefy ekonomiczne. Wynika to z dwóch względów: po pierwsze, według danych Międzynarodowej Agencji Pracy (ILO) pracuje w nich najwięcej osób w porównaniu ze strefami z innych krajów; po drugie, należą one do oryginalnych rozwiązań, różniących się od stref znanych na świecie. W sposób znaczący realizują one priorytety wynikające z rozwoju gospodarczego kraju. Kapitał jest lokowany również w rolnictwie, turystyce i usługach. Oferowane warunki

działalności są bardzo korzystne, zapewniają wiele ulg i preferencji dla inwestorów zagranicznych w napływie kapitału, technologii i kadr [Sajdłowska-Martini, Calak 2002, s. 16]. Otwarcie pierwszych specjalnych stref ekonomicznych było przejawem otwarcia się chińskiej gospodarki na świat, umożliwienia obcemu kapitałowi wejścia na chiński rynek.

Głównymi przesłankami utworzenia specjalnych stref w Chinach były: po pierwsze, chęć przyciągnięcia obcych technologii i kapitałów, po drugie, testowanie nowych metod gospodarki rynkowej, po trzecie, opanowanie nowych metod zarządzania w warunkach gospodarki otwartej na szerokie kontakty ze światem kapitalistycznym, po czwarte, ukształtowanie na kontynencie podobnych warunków do tych, jakie istnieją w Hongkongu, Macau i Tajwanie, by w przyszłości doprowadzić do łatwego ich zjednoczenia z Chińską Republiką Ludową.

Strefy te zostały utworzone w 1978 r. w następujących miejscach: Shenzen, Zhuhai, Shanton, Xiamen, a następnie rozszerzone na wybrzeże i wyspę Helman. Miały one ogromne znaczenie nie tylko ekonomiczne ale i prestiżowe. Po spektakularnym sukcesie ekonomicznym tych stref w 1984 r. kolejnych 14 miast portowych objęto programem stref specjalnych. W trzecim etapie utworzono 8 dalszych stref w rejonie rzek Jangcy i Zhu Jiang oraz w 8 portach na południowo-wschodnim wybrzeżu. W ten sposób powstała pierwsza nadmorska otwarta strefa ekonomiczna, w pewnym stopniu izolowana od reszty kraju. Od 1985 r. funkcjonują w Chinach trzy takie strefy. Dwie ostatnie powstały na półwyspach Liaodong i Shandong.

W 1990 r. powołano w Chinach tzw. nową strefę Pudong w Szanghaju, która miała stać się „oknem na świat” chińskiej gospodarki. Strefę podzielono na cztery substrefy: strefę przetwórstwa Jinqiao, strefę finansów i handlu Lujiazui, strefę wolnego handlu Waigaoqiao, park technologiczny Zhangjiang, przeznaczony do rozwoju zaawansowanych technologii. Firmy zagraniczne inwestujące w strefie Pudong miały zapewnione te same ulgi co w specjalnych strefach ekonomicznych, a w pewnych przypadkach nawet większe. Kilkuletnia obserwacja rozwoju tej strefy potwierdza celowość jej utworzenia [Biskup 1996].

Jedną z bardziej dynamicznie rozwijających się stref jest strefa Shenzen, która położona jest na granicy z Hongkongiem. Powstała ona na podstawie wytycznych Deng Xiaopinga, ojca chińskich reform ekonomicznych lat osiemdziesiątych, jako swoiste przedmurze, a zarazem strefa łącznikowa w stosunku do Hongkongu. W ciągu pierwszych 8 lat powstało tu ponad 1000 nowych przedsiębiorstw, głównie w branżach: maszynowej, tekstylnej, chemicznej i elektronicznej, o łącznej produkcji ok. 1 mld USD, z tym że 50% przeznaczano na eksport. Zbudowano miasto dla przeszło 0,5 mln osób, z centrum wyposażonym w drapacze chmur (53 piętrowe), dwa porty morskie. W okresie 8 lat omawiana strefa przyciągnęła kapitały obce w wysokości 0,8 mld USD, i to pochodzące z 17 krajów świata. Zatrudnieni w strefie pracownicy otrzymywali bezpośrednio 70% swego uposażenia, 5% przeznaczano na cele socjalne, a 25% na fundusz ubezpieczeń społecznych [Od Gibraltaru... 1997]. Dziś Shenzhen jest bazą rozwoju no-

woczesnego przemysłu. Od początku lat dziewięćdziesiątych firmy tam działające wykazują duże tempo rozwoju, z rocznym przyrostem produkcji przekraczającym 60%.

Przykład Chin to zapewne połączenie zainteresowania kapitału zagranicznego tym olbrzymim rynkiem z tanią siłą roboczą. Duża zasługa przy tym władz chińskich, które zawsze starały się działać na korzyść inwestorów. Gwarantowały niezmiennosc prawa, a także miały poważny udział w nakładach inwestycyjnych ponoszonych na zagospodarowanie specjalnymi strefami ekonomicznymi.

Dzisiaj chińskie specjalne strefy ekonomiczne są jednym z ważniejszych instrumentów przyciągającym zagraniczny kapitał i nowoczesne technologie, sprawnie wykorzystywanym przez chińskie władze we wzmacnianiu pozycji gospodarczej kraju na globalnym rynku.

5. Podsumowanie

Głównym problemem specjalnych stref ekonomicznych w krajach rozwijających się jest to, że stosunkowo powoli ewoluują i często nie są w stanie przynieść gospodarce narodowej takich korzyści, jak: transfer wysokich technologii i zdobywanie wysokich kwalifikacji oraz wiedzy. Tworzone zachęty dla inwestorów, a także niskie koszty pracy przyciągają głównie pracochłonne przemysły schyłkowe, które nie wymagają wykwalifikowanej siły roboczej. W krajach rozwijających się strefy często są nadal zamkniętymi enklawami, które w minimalnym stopniu przyczyniają się do rozwoju biznesowego środowiska wokół strefy. Niepokojące jest również to, że w wielu krajach nie przywiązują się w specjalnych strefach ekonomicznych dużej wagi do przepisów prawa pracy. Na obszarze strefy są one mniej restrykcyjne egzekwowane niż w pozostałej części kraju macierzystego. Główne nadużycia dotyczą przede wszystkim nieodpłatnych nadgodzin, nieprzestrzegania godzin pracy, minimalnych płac czy tragicznych warunków sanitarnych oraz nieprzestrzegania zasad bezpieczeństwa pracy.

Kontrowersje wokół specjalnych stref ekonomicznych budzą zachęty podatkowe stosowane wobec przedsiębiorców działających na terenie stref. Obowiązki wynikające z płacenia podatków są istotnym czynnikiem przy podejmowaniu decyzji inwestycyjnych. Potencjalny inwestor, analizując przyszłe zyski, bierze pod uwagę to, że niskie obciążenia podatkowe oznaczają dla niego korzystniejszą sytuację finansową. Zależność ta tłumaczy ogromną popularność rajów podatkowych [Komar 1996, s. 121]. O ile stabilna polityka fiskalna i obniżona stawka podatku dochodowego sprawdziły się w wielu strefach, o tyle szczególne zachęty podatkowe w formie subsydiów dla firm spełniających określone warunki rodzą wiele problemów w świetle przepisów Światowej Organizacji Handlu (WTO), która zabroniła stosowania tych zachęt podatkowych. Pozwoliła jednak najslabiej rozwiniętym krajom zachować możliwość stosowania przywilejów podatkowych, ale tylko przez kilka lat.

Idea tworzenia i funkcjonowania specjalnych stref ekonomicznych w określonych warunkach społeczno-gospodarczych poszczególnych państw i regionów może nie tylko być dobrym pomysłem na zarządzanie dużym obszarem przemysłowym, przynoszącym duże korzyści inwestorom, ale także przyczynić się do aktywizacji regionu, na którym funkcjonuje.

Analizując bogate doświadczenie zagraniczne, należy pamiętać, że specjalna strefa ekonomiczna musi realizować jasno określoną strategię, polegającą na pobudzaniu rozwoju regionu przez nowe impulsy. Bez powiązania z regionem strefa może stać się tylko wyizolowanym obszarem szybkiego rozwoju gospodarczego.

Sama idea SSE jest ważnym instrumentem pobudzenia rozwoju regionalnego, jednak tworzenie ich w danym regionie powinno być dogłębnie przemyślane. Strefa może przyczynić się do podniesienia jego konkurencyjności i przyciągnięcia nowych inwestycji, ale – jak to wykazała dotychczasowa praktyka – nie zawsze te zamierzenia mogą zostać zrealizowane.

Literatura

- Akinci G., Crittle J., *Do the Benefits of Special Economic Zones Outweigh Their Costs?*, The World Bank 2004.
- Altman M., *Bruksela nie lubi stref*, „Gazeta Wyborcza” 24 lutego 1998 r.
- Bazydło A., Smętkowski M., *Specjalne strefy ekonomiczne – światowe zróżnicowanie instrumentu*, [w:] *Polskie specjalne strefy ekonomiczne*, red. E. Kryńska, Wyd. Naukowe Scholar, Warszawa 2000.
- Biskup J., *Powiązania gospodarcze Polski z Chinami w warunkach reform systemowych w obu krajach*, IKiC HZ, Warszawa 1996.
- Borowiec J., *Instrumenty polityki zagospodarowania przestrzennego Francji*, [w:] *Problemy rozwoju regionalnego w polityce ekonomicznej*, red. B. Winiarski, AE, Wrocław 1994.
- Bręczewska M., *Specjalne strefy ekonomiczne*, „Nowe Życie Gospodarcze” 1997 nr 28.
- Cieszewska B., *Inwestor ceni rzetelność. Strefy specjalne*, „Rynki” 1998.
- Durski A., *Strefy uprzywilejowane w gospodarce światowej*, „Sprawy Międzynarodowe” 1998 nr 10.
- Export Processing Zones*, „Premnotes, Economic Policy” nr 11, The World Bank 1998.
- Grywalska M., *Shannon – irlandzka dolina krzemowa*, „Wspólnoty Europejskie” 2002 nr 5.
<http://www.ilo.org> z dnia 25 marca 2005 r.
- Kania M., Tuszyńska L., *Specjalne strefy ekonomiczne. Nowe możliwości inwestowania*, Unikat Promocja Media, Warszawa 1998.
- Kardas-Golębiowska M., *Ulgi inwestycyjne w specjalnych strefach ekonomicznych*, „Serwis Doradców Podatkowych” 1997 nr 4.
- Komar A., *Systemy podatkowe krajów Unii Europejskiej*, PWE, Warszawa 1996.
- Korenik S., *Rozwój regionu ekonomicznego na przykładzie Dolnego Śląska*, AE, Wrocław 1999.
- Korenik S., *Uwarunkowania ekonomiczne tworzenia specjalnych stref ekonomicznych*, [w:] *Gospodarka lokalna w teorii i praktyce*, red. M. Obrębalski, AE, Wrocław 1998.
- Kuciński K., *Geografia ekonomiczna. Zarys teoretyczny*, Oficyna Wydawnicza Szkoły Głównej Handlowej, Warszawa 2000.
- Mańko A., *Specjalne strefy ekonomiczne w Polsce w świetle wspólnotowych regul pomocy państwa*, „Wspólnoty Europejskie” 1998 nr 1.
- Od Gibraltaru do Shenzhen. Raport*, „Gazeta Bankowa” 1997 nr 41.

- Ofiarska M., *Specjalne strefy ekonomiczne w Polsce. Zagadnienia publicznoprawne*, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2000.
- Penc J., *Leksykon biznesu*, Agencja Wydawnicza „Placet”, Warszawa 1997.
- Poland. *Special Economic Zones a Unique Investment Opportunity*, PAIZ, Warszawa 2002.
- Polskie specjalne strefy ekonomiczne – zamierzenia i efekty, red. E. Kryńska, Wyd. Scholar, Warszawa 2000.
- Sajdłowska-Martini E., Calak R., *Specjalne strefy ekonomiczne w wybranych krajach i w Polsce*, „Wspólnoty Europejskie” 2002 nr 5.
- Sołdaczuk J., *Współczesna gospodarka światowa*, Warszawa 1987.
- Specjalne strefy ekonomiczne w Polsce*, Materiały ze szkolenia 26-27 września 1997 r., Piechowice, Mielec, Agencja Rozwoju Regionalnego „MARR” SA 1997.
- Ustawa z dnia 20 października 1994 r. o specjalnych strefach ekonomicznych, DzU 1994 nr 123, poz. 600, z późn. zm.
- Winiarski B., *Polityka regionalna*, Warszawa 1976.
- Współczesna gospodarka światowa*, red. A.B. Kisiel-Łowczyc, Uniwersytet Gdański, Gdańsk 1999.

SPECIAL ECONOMIC ZONES AND REGIONAL DEVELOPMENT EXPERIENCE OF WORLD ECONOMIES

Summary

The above article describes special economic zones and their function within world economy. Special economic zones (SEZ) are an instrument of a state effecting the national economy. The main aim of this paper is to present an important role of special economic zones in the development of regions. In first part different definitions and functions of SEZs and regional development were discussed. In the second part the author describes special economic zones in the European Union and China and also shows the benefits of their activity.